

УДК 343.13

А.В. Галушко,
аспірант кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРЕДСТАВНИК ПЕРСОНАЛУ ОРГАНУ ПРОБАЦІЇ ЯК УЧАСНИК КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО СТАТУСУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню кримінально-процесуального статусу представника персоналу органу пробації як учасника кримінального провадження. Досліджено теоретичні та практичні проблеми реалізації представником персоналу органу пробації прав та обов'язків, передбачених чинним законодавством. Запропоновано зміни та доповнення до окремих положень КПК України, спрямовані на удосконалення кримінально-процесуального статусу представника персоналу органу пробації.

Ключові слова: кримінально-процесуальний статус; пробація; представник персоналу органу пробації; досудова доповідь; ознайомлення із матеріалами кримінального провадження.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Імплементация міжнародно-правових стандартів у вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство неодмінно пов'язана із розвитком нових напрямків процесуальної діяльності та розширенням кола суб'єктів кримінального провадження. Це, в свою чергу суттєво актуалізує наукове осмислення питань, пов'язаних із їх правовим статусом та можливостями його удосконалення.

Подальше впровадження у національну правову систему інституту пробації та необхідність вдосконалення нормативного регулювання правідносин, що пов'язані із його реалізацією, зумовило ухвалення Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення

виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» [1]. Відповідно до його положень, Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — КПК України) доповнено нормами, якими фактично впроваджено новий для вітчизняної правової системи інститут досудової доповіді, і як наслідок — нового учасника кримінального провадження — представника персоналу органу пробації, нормативно визначено коло його прав та обов'язків.

Розвиток інституту пробації в Україні став предметом наукових досліджень таких вчених як І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, Т.М. Барабаш, А.О. Галай, Т.А. Денисова, О.О. Книженко, Т.П. Ткач, А.В. Савченко, П.Л. Фріс, С.І. Халимон, Д.В. Ягунов, І.С. Яковець. Більшість із

них присвячено кримінально-правовим аспектам пробації, історії становлення даного інституту, а також досвіду зарубіжних країн у законодавчому регулюванні пробації.

Кримінально-процесуальні аспекти пробації знайшли своє висвітлення у працях О.В. Єні, К.В. Легких, Т.В. Лукашкіної, Л.Г. Матієк, Л.І. Олефіра, О.Г. Шило, у яких детально розглядаються проблеми застосування норм КПК України, що стосуються порядку складання досудової доповіді та формулюються пропозиції щодо їх вирішення, натомість кримінально-процесуальний статус представника персоналу органу пробації досліджується лише контекстуально.

Метою статті є формулювання пропозицій щодо вдосконалення кримінально-процесуального статусу представника персоналу органу пробації як учасника кримінального провадження на основі аналізу його чинної нормативної регламентації та дослідження актуальних доктринальних напрацювань.

Виклад основного матеріалу. У ст. 72¹ КПК України детально визначено коло прав та обов'язків представника персоналу органу пробації, надані йому з метою підготовки та складання досудової доповіді у кримінальному провадженні. Втім, назвати цей перелік вичерпним не можна. Так, зокрема, надання відповідному суб'єкту права на заявлення клопотання про застосування до нього заходів безпеки зумовлює виникнення в нього права на оскарження рішення, дій чи бездіяльності слідчого, прокурора щодо застосування відповідних заходів (п. 6 ч. 1 ст. 303 КПК України).

Ефективність реалізації наданих представнику персоналу органу пробації прав прямо пов'язане із оптимальним визначенням кореспондуючих ним

прав та обов'язків інших учасників кримінального провадження, передусім, обвинуваченого, відносно якого складається досудова доповідь.

Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 72¹ КПК України представнику персоналу органу пробації надано право викликати обвинуваченого до уповноваженого органу з питань пробації для отримання усних чи письмових пояснень, якому кореспондує право обвинуваченого брати участь у підготовці досудової доповіді, надавати представнику персоналу органу пробації інформацію, необхідну для підготовки такої доповіді, ознайомлюватися з текстом досудової доповіді, подавати свої зауваження та уточнення (п. 8 ч. 4 ст. 42 КПК України), а також обов'язок надавати достовірну інформацію представнику персоналу органу пробації, необхідну для підготовки досудової доповіді (п. 4 ч. 7 ст. 42 КПК України).

Недосконала кореляція відповідних положень КПК України вже стала предметом наукової критики Т.В. Лукашкіної з огляду на те, що по-перше, участь у складанні досудової доповіді є правом обвинуваченого, а не обов'язком, а це означає, що він може від неї відмовитись, а по-друге, через вказівку на обов'язок надавати саме достовірну інформацію, необхідну для складання досудової доповіді, оскільки на обвинуваченого не покладається обов'язок давати правдиві показання і він не несе відповідальності за надання завідомо неправдивих показань [2, с. 84-85]. Із другим аргументом на користь вказаної тези погодитись важко, адже відповідно до норм КПК України та Закону України «Про пробацію» [3] обвинувачений надає представнику персоналу органу пробації не показання, а інформацію. До того ж, представник персоналу

органу пробації не є ані суб'єктом кримінального переслідування, ані суб'єктом, якому відповідно до ст. 95 КПК України надаються показання. Отже, хоча це й не зовсім логічно, проте обвинувачений згідно закону зобов'язаний надавати представнику персоналу органу пробації достовірну інформацію, хоча й не зобов'язаний давати показання.

Втім, окреслена проблематика цими аспектами не вичерпується. Як вже вказувалось нами вище, представнику персоналу органу пробації надано право викликати обвинуваченого для отримання пояснень, водночас, на самого обвинуваченого покладається обов'язок з'явитися виключно за викликом слідчого, прокурора, слідчого судді, суду (п. 1 ч. 7 ст. 42 КПК України) та підкорятися законним вимогам та розпорядженням зазначених суб'єктів (п. 3 ч. 7 ст. 42 КПК України). Відповідна прогалина може стати істотною перешкодою для реалізації представником персоналу органу пробації свого права на виклик обвинуваченого, адже КПК України не містить ефективних механізмів його забезпечення. Зокрема, у ст. 139 КПК України визначено правові наслідки неприбуття на виклик лише тих осіб, які вказані у п. 1 ч. 7 ст. 42 КПК України і встановлено кримінально-процесуальну відповідальність у вигляді грошового стягнення за неприбуття на їх виклик.

Таким чином, задля забезпечення реалізації права представника персоналу органу пробації, передбаченого п. 2 ч. 2 ст. 72¹ КПК України, даного суб'єкта слід зазначити у п. 1, 3 ч. 7 ст. 42 КПК України як особу, на чий виклик зобов'язаний з'явиться обвинувачений.

Відповідно до положень п. 3-4 ч. 1 ст. 72¹ КПК України представнику пер-

соналу органу пробації надано право відвідувати обвинуваченого за місцем його проживання або перебування, роботи або навчання, а також місця попереднього ув'язнення, якщо до обвинуваченого застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою. Дані права загалом кореспондуються із тими, що передбачені положеннями ст. 19 Закону України «Про пробацію», але, водночас, вони не знаходять свого належного відображення в окремих нормах КПК України.

Так, наприклад, цілком очевидно, що представник персоналу органу пробації може відвідувати обвинуваченого, до якого застосовано домашній арешт, незважаючи на те, що відповідно до ч. 5 ст. 181 КПК України лише працівники органу Національної поліції мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань з метою контролю за поведінкою обвинуваченого.

Доволі цікавим є підхід законодавця до нормативної регламентації можливості ознайомлення представника персоналу органу пробації із матеріалами кримінального провадження, необхідними для складання досудової доповіді. Відповідно до п. 5 ч. 2 ст. 72¹ КПК України представник персоналу органу пробації має право заявляти клопотання суду про ознайомлення з матеріалами кримінального провадження щодо обставин, передбачених п. 4, 5 ч. 1 ст. 91 КПК України, а у кримінальних провадженнях щодо неповнолітнього обвинуваченого — додатково статтями 485, 487 КПК України в порядку, передбаченому ст. 317 КПК України.

Отже, у питанні щодо надання представнику персоналу органу пробації доступу до матеріалів кримінального

провадження законодавець дотримується обмеженого підходу, надаючи можливість ознайомитись не з усіма матеріалами, а лише із тими, що стосуються обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження, а також є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Загалом, така нормативна модель доступу до матеріалів кримінального провадження відповідного учасника виглядає доволі логічною з огляду на його функціональне призначення у кримінальному судочинстві, втім залишає за собою низку дискусійних питань.

По-перше, видається дещо складно провести чітку диференціацію матеріалів кримінального провадження і виділити самі ті, які вказані у п. 5 ч. 2 ст. 72¹ КПК України. По-друге, виникає питання: на кого саме має бути покладено обов'язок здійснювати виокремлення матеріалів? Із положень ст. 317 КПК України дійти будь-яких висновків з цього приводу неможливо. На думку К.В. Легких, така нормативна регламентація взагалі позбавляє представника персоналу органу пробації реальної можливості ознайомитись із матеріалами, адже у ст. 291 КПК України передбачена заборона до початку судового розгляду подавати суду будь-які докази (які знаходяться під контролем сторони обвинувачення та сторони захисту). З огляду на це, науковець вважає за необхідне закріпити у КПК України право уповноважених осіб органу пробації на ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, які розкриті в порядку,

визначеному у ст. 290 КПК України, та знаходяться під контролем сторін [4, с. 79]. На необхідності ініціювання складання досудової доповіді на етапі завершення досудового розслідування вказує й О.Г. Шило [5, с. 29]. Дійсно, за такого підходу, забезпечити дотримання положень п. 5 ч. 2 ст. 72¹ КПК України було б можливим, а в іншому випадку не зрозуміло, в чому взагалі полягатиме сенс обмеження доступу до матеріалів, якщо вони вже були відкриті під час досудового розслідування. Тим більше, кримінальний процесуальний закон покладає на представника персоналу органу пробації обов'язок не розголошувати будь-які відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків та не допускати розголошення в будь-який спосіб конфіденційної інформації, яку йому було довірено або яка стала відома у зв'язку з виконанням обов'язків (п. 5-6 ч. 3 ст. 72¹ КПК України).

Вищенаведене спонукає до висновку про необхідність викладення п. 5 ч. 2 ст. 72¹ КПК України у такій редакції: *«бути ознайомленим із матеріалами кримінального провадження в порядку, передбаченому статтями 290, 317 цього Кодексу»*.

Закріплення у п. 6 ч. 2 ст. 72¹ України права представника персоналу органу пробації бути присутнім під час проведення судового засідання актуалізує питання вдосконалення його кримінально-процесуального статусу в стадії судового розгляду.

Незважаючи на те, що представник органу пробації визначений учасником судового провадження (п. 26 ч. 1 ст. 3 КПК України), його участь не є обов'язковою і відповідно до ч. 3 ст. 327 КПК України його неприбуття за умови належного повідомлення про час і місце судового засідання не перешкоджає проведенню судового засідання.

Водночас, системний аналіз положень Глави 28 КПК України не дає змоги виокремити будь-яких напрямків процесуальної активності даного учасника кримінального провадження у судовому розгляді. Принагідно зазначити, що представник персоналу органу пробації навіть не зазначений у ст. 344 КПК України як суб'єкт, чие ім'я та прізвище оголошується після відкриття судового засідання та повідомлення про повне фіксування судового розгляду, що на нашу думку, є безперечною прогалиною. Цей формальний, на перший погляд, аспект має досить суттєве правове значення, адже після оголошення складу суду та учасників судового провадження, суд роз'яснює їм право відводу, а представник персоналу органу пробації є суб'єктом, якому відповідно до ст. 79 КПК України може бути оголошено відвід.

Не зрозумілим залишається і те, чи може представник персоналу органу пробації бути допитаним, надавати певні пояснення у судовому засіданні відносно фактичних обставин, що досліджувались ним в межах підготовки досудової доповіді. Допити у судовому розгляді є досить формалізованими і проводяться в порядку, передбаченому ст.ст. 351-356 КПК України, і виходячи з положень Глави 28 КПК України, порядку допиту представника органу пробації ними не передбачено. Такий стан речей може бути пояснений тим, що сама досудова доповідь не досліджується під час судового засідання, а суд лише приймає її до відома ухвалюючи вирок (ч. 1 ст. 368 КПК України). Втім, Порядком складання досудової доповіді, затвердженим Наказом Міністерства юстиції України 27.01.2017 № 200/5 [6] передбачено низку випадків, у разі виникнення яких, на нашу думку, зібрані

матеріали було б доцільно дослідити у судовому засіданні. До них можна віднести, зокрема: отримання суперечливої інформації від суб'єктів, що надали інформацію про соціально-психологічні риси обвинуваченого; надання обвинуваченим зауважень та уточнень до тексту досудової доповіді тощо. До речі, Порядком передбачено ознайомлення із текстом доповіді лише обвинуваченого і не сказано жодного слова про можливість ознайомлення із ним захисника, що є ще одним аргументом на користь її дослідження у судовому засіданні.

Таким чином, з метою усунення цих недоліків КПК України, вважаємо, що п. 6 ч. 2 ст. 72¹ має бути викладений у такій редакції: *«бути присутнім під час проведення судового засідання, надавати пояснення з приводу фактичних обставин, що були досліджені в межах підготовки досудової доповіді»*. Втім, відповідне правоположення може бути реалізоване повною мірою лише у разі розробки нормативної моделі дослідження досудової доповіді у судовому розгляді, яка включатиме в себе, передусім, такі ключові аспекти як: оголошення досудової доповіді у судовому засіданні, допит представника персоналу органу пробації, висловлення зауважень з приводу тексту досудової доповіді учасниками кримінального провадження.

Висновки. Вдосконалення кримінально-процесуального статусу представника персоналу органу пробації може відбуватися за наступними напрямками: 1) забезпечення ефективних механізмів реалізації представником персоналу органу пробації наданих йому законом прав для підготовки та складання досудової доповіді. Задля цього, даного суб'єкта слід позначити у п. 1, 3 ч. 7 ст. 42 КПК України як особу, на чий виклик

зобов'язаний з'явитись обвинувачений; встановити кримінально-процесуальну відповідальність у вигляді грошового стягнення у разі неприбуття обвинуваченого на виклик представника персоналу органу пробації. 2) забезпечення належної кореляції прав та обов'язків представника персоналу органу пробації із окремими положеннями КПК України. 3) нормативно забезпечити право пред-

ставника персоналу органу пробації ознайомлюватися з усіма матеріалами кримінального провадження; 4) створення нормативної моделі дослідження досудової доповіді у судовому засіданні та передбачити право представника персоналу органу пробації надавати пояснення з приводу фактичних обставин, що були досліджені в межах підготовки досудової доповіді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» від 07.09.2016р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19>
2. Лукашкіна Т.В. Деякі зауваження до Закону України «Про пробацію» та внесених у зв'язку з ним доповнень до КПК України // Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., присвяч. до 70-річчя д. ю. н., професора Ю.П. Аленіна (21 квітня 2017 р., м. Одеса) / за ред. Г.О. Ульянової, І.В. Гловюк ; відп. за вип. І.В. Гловюк ; уклад. В.А. Завтур ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». — Одеса : Юрид. л-ра, 2017. — С. 81-88.
3. Закон України «Про пробацію» 05.02.2015 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>
4. Легких К.В. Деякі проблемні питання застосування досудової доповіді в кримінальному процесі України // Теоретичні та практичні аспекти інституту пробації в Україні: матеріали міжнародного круглого столу (22 червня 2018 року). — Київ: Національна академія прокуратури України, 2018. — С. 78-80.
5. Шило О.Г. Проблемні питання нормативного регулювання складання досудової доповіді в кримінальному провадженні // Актуальні проблеми удосконалення кримінального процесуального законодавства : матер. Всеукр. наук.-практ. конфер., присвяч. до 70-річчя д.ю.н., професора Ю.П. Аленіна (21 квітня 2017 р., м. Одеса) / за ред. Г.О. Ульянової, І.В. Гловюк ; відп. за вип. І.В. Гловюк ; уклад. В.А. Завтур ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». — Одеса : Юрид. л-ра, 2017. — С. 27-29.
6. Про затвердження порядку складання досудової доповіді: Наказ Міністерства юстиції України від 27.01.2017 р. № 200/5[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0121-17/paran13?nreg=z0121-17&find=1&text=%E7%E0%EF%E8%F2&x=0&y=0#n93>

Галушко А.В.

Представитель персонала органа пробації как участник уголовного производства: актуальные вопросы усовершенствования уголовно-процессуального статуса.

Аннотация. Статья посвящена исследованию уголовно-процессуального статуса представителя персонала органа пробації как участника уголовного судопроизводства. Исследованы теоретические и практические проблемы реализации представителем персонала органа пробації прав и обязанностей, предусмотренных действующим законодательством. Предложены изменения и дополнения, направленные на усовершенствование уголовно-процессуального статуса представителя персонала органа пробації как участника уголовного производства.

Ключевые слова: уголовно-процессуальный статус; пробація; представитель персонала органа пробації; досудебная доклад; ознакомление с материалами уголовного производства.

A. Halushko

The representative of the probation authority's personnel as a participant in criminal proceedings: the current issues of criminal procedural status improvement.

Summary. The article is devoted to the study of the criminal procedural status of the representative of the probation authority's personnel as a participant of criminal proceedings. The theoretical and practical problems of realization of the rights and duties stipulated in Art. 72¹ of the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On Probation" by the representative of the probation authority's personnel. Changes and additions to improve the representative's of the probation authority's personnel criminal procedural status are proposed.

Keywords: criminal procedure status; probation; a representative of the probation authority's personnel; pre-trial report; familiarization with the materials of criminal proceedings.

